

Kolumni: Nykyinen tiedevastaisuus on niin posketonta, ettei se ”ole edes väärin”

Tieteenvastaisuus viihtyy kapinoinnin vanavedessä – kohkaajille on yhteistä, että he eivät yleensä ymmärrä, miten tiede toimii, Enqvist kirjoittaa.

KARI ENQVIST kirjailija, kosmologian emeritusprofessori
30.11.2025 6:45

Tiedevastaisuus lisääntyy meillä ja maailmalla. Tieteen tuloksia epäillään ja tutkijoita maalitetaan.

Eipä tieteen tarkoitukseen ole miellyttää. Aidoimmillaan se ei suostu ideologisiin muotteihin ja voi siksi herättää närää.

Esimerkiksi kolme vuosikymmentä sitten Amerikassa pieni joukko vasemmistolaisia akateemisia sosiaalitieteilijöitä kapinoi äänekkäästi luonnontieteiden ehdottomuutta vastaan.

He eivät kuitenkaan ymmärtäneet luonnontieteistä mitään, ja kapina kuivahti nololla tavalla.

”Aito tiede ei suostu ideologisiin muotteihin, siksi se herättää närää.”

Nyt tiedesotaa käy poliittinen oikeisto. Sen soturit eivät kansoita yliopistoja. He ovat käytännön ihmisiä: insinöörejä, lainoppineita, taksikuskeja ja talousviisaita. Joku on saattanut opiskella historiaa.

Yhdysvalloissa heitä on kavunnut presidentti **Donald Trumpin** vanavedessä hallintoon saakka. Sieltä käsin he kuristavat yliopistoja sekä suhtautuvat epäillen rokotteisiin ja ilmastonmuutokseen.

Tiedevastaisuus liittyy eliitinvastaisuuteen, joka on kirittänyt historiaa jo Ranskan vallankumouksesta. Yhteiskunnallisen eliitin haastaminen synnytti sekä kommunistisen Neuvostoliiton että **Mussolinin** fasistisen Italian.

Aina on vannottu silti järjen nimeen. Ranskan vallankumous muutti jopa Notre Damen nimen Järjen temppeliksi.

Marksilaisuus oli olevinaan tieteellistä. **Mussolinikin** ylisti tiedettä – mutta vain jos se on käytännöllistä.

Mussolinin haamu elää nykypäivän oikeistolaisessa tiedevastaisuudessa. ”Turha spekulointi seis”, huudetaan, kun vaaditaan, että tieteen täytyy tuottaa välitöntä hyötyä.

”Tiedevastaisuus liittyy eliitinvastaisuuteen.”

Fyysikko Alan Sokal sai 1990-luvulla julkaistua humanistishenkisen tutkimusartikkelin ja tiedotti heti perään, että teksti oli tarkoituksella täyttä puppua. Vasemmistolainen tieteenfilosofi halusi tempauksella osoittaa, että tiedeyhteisö lainaa toisten käsitteitä ihan miten sattuu.

Nyt oikeiston tiedesoturit jakavat tietämättään yhteisen nimittäjän tuon aikaisen poliittisen vastapoolinsa kanssa. Heidänkin argumentteihinsa liittyy usein käsitesotku.

Uutta on, että olemme tulleet eliitinvastaisuuden viimeiselle rannalle, jossa ei enää edes teeskennellä rationaalisuutta. Mikä tahansa internetistä löytyvä väite tuntuu olevan yhtä pätevä kuin satojentuhansien henkilötyövuosien tuottama tutkimus.

Päälle hoetaan latteuksia, kuten ”kyllä kansa tietää”.

”Tieteenkritiikissä ei enää edes teeskennellä rationaalisuutta.”

Perusongelma on, ettei tieteen kritisoijilla ole omakohtaista kokemusta tieteestä: he eivät ymmärrä, miten tiedettä tehdään

Sata vuotta sitten yksi kvanttifysiikan arkkitehdeistä, itävaltalainen **Wolfgang Pauli**, tapasi joskus tuhahtaa tekotieteellisestä väitteestä: ”Ei edes väärin.”

Tällä Pauli tarkoitti, että monet ajatelmat ovat niin järjettömiä, ettei niitä voi arvottaa rationaalisesti.

Sellaisia eksyy myös nykypäivän tiedekritiikkiin valitettavan paljon.

Kun joku väittää, etteivät työpaikkojensa puolesta pelkäävät tutkijat uskalla olla eri mieltä toistensa kanssa, puhuja ei ymmärrä tiedettä. Mikään ei ole tutkijoiden mielestä yhtä hienoa kuin osoittaa muiden tutkijoiden olevan väärässä.

Kun joku vaatii, että teoretisoinnin sijasta pitää keskittyä vain tosiasioihin, puhuja ei ymmärrä tiedettä. Puhtaita havaintoja ei ole vaan tosiseikat ovat aina suhteessa teoreettiseen viitekehukseensa.

”Puhtaita havaintoja ei ole. Tosiseikat ovat aina suhteessa teoreettiseen viitekehukseensa.”

Pelkällä arkijärjellä ei pitkälle pötkitä. Äärimmäinen esimerkki on Einsteinin suhteellisuusteoria. Vain harva ymmärtää sitä. Siksi se loukkaa tervettä arkijärkeä niin paljon, että sitä yritetään sinnikkäästi kumota argumenteilla, jotka – Paulia lainaten – eivät ole edes väärin.

On eräänlaista pöyhkeyttä kuvitella, että maallikkojen filosofishenkiset pohdinnat, jollaisia kukaan ei tarjoaisi sappikivileikkausten tai teiden asvaltoinnin ohjenuoraksi, olisivatkin tärkeitä suhteellisuusteorian kannalta – tai minkään muun vaativaa koulutusta edellyttävän tieteellisen tutkimuksen kannalta.

Arkijärki on tietenkin siinä oikeassa, että tieteestä kumpuava käytännön hyöty on yhteiskunnalle äärimmäisen tärkeää. Mutta se ei ole yliopistojen vastuulla.

Markkinataloudessa hyödyn tuottavat yritykset. Kun ne tuotteistavat tieteen paljastamia mahdollisuuksia, niiden toimintaa kutsutaan tuotekehittelyksi – joskus tutkimukseksi.